Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadieninis priedas 2003 m. rugsėjo 27 d. Nr. 188 (34)

Saturday supplement September 27, 2003 No. 188 (34)

Naujas Lietuvos Mokslų akademijos prezidentas

Buvusiam Lietuvos Mokslų akademijos prezidentui akademikui Benediktui Juodkai tapus Vilniaus universiteto rektoriumi, Mokslų akademijos nariai visuotiniame susirinkime naujuoju prezidentu iš trijų kandidatų į šias svarbias ir atsakingas pareigas išrinko akademiką, teorinės fizikos profesorių **Zenoną Rokų Rudziką.** Kad tai neeilinė asmenybė Lietuvos akademinėje visuomenėje, byloja jo biografija, kelias į teorinės fizikos aukštumas.

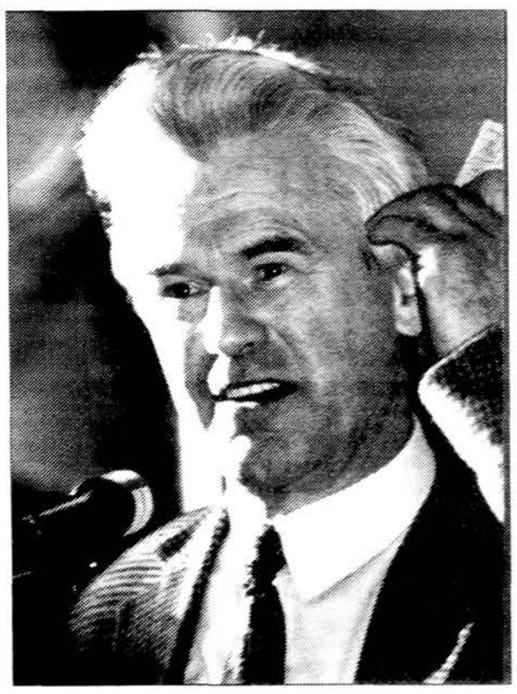

Akademikas Zenonas Rokus Rudzikas.

Kelias į mokslo aukštumas

Zenonas R. Rudzikas gimė 1940 m. rugpjūčio 16 d. Lazdijų rajone, Gulbiniškių kaime. Dar vaikystėje, 1951 m. kartu su tėvais ištremtas į Sibirą, į tolimą Tomsko sritį, jis mokėsi toli nuo tėvynės, svetima kalba. Tačiau gabiam, smalsiam tremtinio vaikui vis dėlto pavyko įveikti kliūtis ir sunkumus — 1957 m. Sibire, Asino miestelyje, jis aukso medaliu baigė vidurinę mokyklą.

Tolimesnius Z. Rudziko žingsnius, jau grįžus į okupuotą Lietuvą, lydėjo ne tik kliūtys dėl tremtinio praeities, bet ir sėkmė. Nors, studijuojant fiziką Vilniaus universitete, esminių problemų nebuvo, tačiau, pasak paties Z. Rudziko, retkarčiais koks nors funkcionierius primindavo: „Tu atėjai iš priešiškos klasės". „Ketvirtame kurse buvau susigriebęs pirmą ir kol kas priešpaskutinį griežtą papeikimą ' už tarybinių aktyvistų terorizavimą'".

Ne tik Z. Rudziko globą nuo panašių išpuolių ir įtarinėjimų, bet ir posūkį į teorinę fiziką lėmė susitikimas su doru lietuviu ir mokslo vyru akademiku Adolfu Juciu, kurio darbai atomo teorijos srityje susilaukė pasaulinio pripažinimo dar anos nepriklausomybės, prieškarinio Kauno Vytauto Didžiojo universiteto laikais. Dar būdamas studentu, kartu su savo vadovu akademiku A. Juciu ir jo bendradarbiais, Z. Rudzikas parengė pirmuosius du mokslinius straipsnius. 1962 m. Z. Rudzikas su pagyrimu baigė universitetą ir buvo priimtas dirbti į Fizikos bei matematikos institutą, kur sovietiniai reikalavimai „biografijos švarumui" buvo mažesni, negu universitete.

Įstojęs į aspirantūrą, Z. Rudzikas tęsė savo mokytojo profesoriaus A. Jucio pradėtą mokslinį darbą. 1962 m. jis apgynė mokslų kandidato, o 1972 m. vėlgi prof. A. Jucio paragintas, kelerių metų savo įtempto darbo rezultatus apibūdino mokslo daktaro disertacijoje „Daugiaelektroninių atomų spektrų teorijos klausimu". Pasak dr. R. Karazijos, tais laikais antrojo mokslinio laipsnio įsigijimas, praėjus tik 7 metams po pirmojo laipsnio gavimo, buvo retas įvykis ne tik tuometinėje Lietuvoje, bet ir visoje Sovietų Sąjungoje. Z. Rudzikas tapo jauniausiu mokslų daktaru Lietuvoje.

Tiek anksčiau, tiek ir tuo metu Z. Rudziko dėmesį patraukė savo elektronų dalį praradę atomai — jonai, kurie stebimi Saulėje, žvaigždėse, gaunami laboratorijose, taip pat įdomių savybių turintys, daug kartų jonizuoti atomai — daugiakrūviai jonai. Z. Rudzikas ėmė tirti jų savybes — plėtoti savo tyrimų kryptį, kurti, ugdyti savo mokslinę mokyklą, prisimena dr. N. Šaduikienė. Dabar į šią akademiko Z. Rudziko mokyklą susibūrę per 20-ties aukštos kokybės mokslininkų — fizikų, plėtojami svarbūs darbai. Svarbūs ne tik todėl, kad teikia naujų fundamentalių žinių apie atomą, bet ir dėl jų praktinio taikymo net keliose srityse. Viena jų — atomų spektro teorijos taikymas astrofizikoje (moksle apie žvaigždes, Visatos struktūrą ir evoliuciją). Pasak dr. N. Šaduikienės, šios mokyklos vadovas Z. Rudzikas jos programos svarbą sugebėjo pateisinti savo ir savo mokinių darbais, išlaikyti Lietuvos vardą pasauliniame lygyje ir tos mokyklos pagrindu, kartu su astronomais, įkurti naują mokslinę instituciją Lietuvoje — Teorinės Fizikos ir Astronomijos institutą.

Z. Rudzikas buvo išrinktas šio instituto direktoriumi, o prieš tai buvo Fizikos instituto vadovu.

Akademikas Z. Rudzikas neapsiriboja vien teorine fizika. Prie jo mokslinių interesų priskaičiuotina matematinė fizika, teorinė atomų spektroskopija ir jos taikymai plazmos fizikoje bei astrofizikoje, pagaliau ekologinės, gamtosaugos problemos, mokslinių tyrimų organizavimas.

Z. Rudziko mokslinės veiklos rezultatai, atsispindi daugiau kaip 270 mokslinių straipsnių teorinės fizikos ir jos taikymo srityse. Tarp šių rašytinių darbų — penkios monografijos, išleistos ne tik Vilniuje, bet ir Cambridge, Maskvoje, Taline, kituose miestuose. Jis skaitė pranešimus ir paskaitas Kanados, Italijos, JAV, Didžiosios Britanijos, Švedijos, Vokietijos, kitų valstybių mokslo centruose. Z. Rudzikas — taip pat aktyvus praktikas. Jau 1992 m. jis ėmė vadovauti NATO, o vėliau — Europos Sąjungos finansuojamiems tarptautiniams projektams.

O kiek priskaičiuotume Z. Rudziko buvusių ir dabartinių pareigybių! Jis buvo Mokslo ir Studijų ekspertas prie LR vyriausybės, Lietuvos Mokslo tarybos narys, Europos Sąjungos Mokslo direktorato ekspertas, nuo 1995 m. — Lietuvos Fizikų draugijos prezidentas, Lietuvos — Didžiosios Britanijos draugijos pirmininkas, Europos Fizikų draugijos vykdomojo komiteto narys, Tarptautinės Astronomų Sąjungos, Pasaulio mokslininkų federacijos, Europos, Didžiosios Britanijos, Lenkijos, kitų šalių Fizikų draugijų narys, Vilniaus universiteto Senato narys.

Veiklos programa

Prisiimdamas svarbias ir atsakingas Lietuvos Mokslų akademijos prezidento pareigas, Akademijos narių visuotiniame susirinkime akademikas Z. Rudzikas priminė šios autoritetingos Lietuvos mokslinės institucijos būsimos veiklos programą ir tikslus, nusakytus šiemet LR Seimo patvirtintame Lietuvos Mokslų akademijos Statute.

— Siekiant įgyvendinti Lietuvos Respublikos humanitarinius idealus, demokratiją ir gerovę bei prisidėti prie valstybės stiprinimo, Statutas numato, kad svarbiausieji Mokslų Akademijos (toliau — MA) tikslai — telkti mokslines pajėgas svarbiausiems Lietuvos mokslo, kultūros, kalbos, ūkio bei socialinėms problemoms spręsti, — pabrėžė naujasis MA prezidentas Z. Rudzikas, išsakydamas MA ir savo programą. — Tarp kitų svarbiausiųjų tikslų — skatinti ir palaikyti Lietuvoje aukštą mokslinių tyrimų ir studijų lygį, ugdyti mokslininkų asmenybes ir individualybes, būti Lietuvos mokslininkų intelektualiniu centru. Statutas įpareigoja skatinti ir vykdyti bendrus įvairių disciplinų fundamentinius tyrimus, organizuoti mokslinį Lietuvos ir kitų šalių mokslo centrų bendradarbiavimą.

Kaip pasiekti šiuos ir kitus MA Statute nubrėžtus tikslus?

Atsakydamas į šį klausimą, MA prezidentas Z. Rudzikas sakė, kad, LR Seimui priėmus vienokį ar kitokį įstatymą, Vyriausybė paprastai priima poįstatyminius aktus, numatančius tų įstatymų įgyvendinimo priemones. Nuo šiol panašiai turėtų būti ir MA atveju. Z. Rudziko nuomone, patiems reikia parengti Vyriausybės nutarimo projektą, kuriuo būtų apibrėžtos Statute numatytų MA tikslų įgyvendinimo priemonės ir būdai.

— Tokio dokumento projekto parengimas — vienas svarbiausių ir stambiausių mano, kaip MA prezidento, bei MA prezidiumo darbų, ypač žinant silpną ligšiolinį mokslo finansavimą. Nors pernai Lietuvos bendrasis vidaus produktas išaugo net 6,7 proc., tačiau universitetinių ir valstybinių mokslų institutų finansavimas šiemet, palyginus su 2002 metais, net sumažėjo 1,3 proc. Negana to! Jau gautas nurodymas 2004 m. finansavimą vėl planuoti šiemetiniu žemu lygiu. Taigi, mokslo reikalams vėl numatomi trupiniai nuo gausėjančio, turtėjančio Lietuvos ūkio stalo, — pareiškė Z. Rudzikas, nusakydamas MA veiklos programą. Jis pridūrė, kad nors Lietuva jau stovi ant Europos Sąjungos slenksčio, su ja derinami, harmonizuojami įstatymai, bet, deja, mokslinių įstaigų finansavimas, apsirūpinimas eksperimentine įranga, pagaliau mokslininkų atlyginimai, lyginant su mūsų kolegomis Vakaruose, žymiai blogesni, skirtumas didžiulis. Pradėti mažinti tą skirtumą būtina kuo greičiau. MA čia galėtų suvaidinti svarbų vaidmenį.

Lietuvos Mokslų akademijos narių visuotiniame susirinkime buvo išrinktas naujas MA prezidentas. Virginijos Valuckienės nuotr.

Deja, pasak Z. Rudziko, Mokslų akademijos vaidmuo įtakinguose politiniuose, ūkiniuose ekonominės strategijos sluoksniuose vis dar menkas. Antai, neseniai parengtoje ilgalaikėje mokslo ir technologijų plėtros strategijoje, vadinamojoje *Baltojoje knygoje* iš esmės neatsirado deramos vietos Lietuvos Mokslų akademijos vaidmeniui, nors būtent jai priklausiusiuose institutuose anksčiau buvo sėkmingai kuriamos bandomosios gamyklos, o Vilniaus lazerinių technologijų gamykla (EKSMA) pirmoji pradėjo lazerių importą į užsienį. Ir dabar MA darbai yra svarbūs. Pakanka pasakyti, kad Lietuva, atrodo, yra vienintelė Europos šalis, priėmusi ES naudojamą mokslo šakų ir sričių klasifikaciją, kurią atvežiau iš Briuselio ir dar 1994 m. pasiūliau priimti Lietuvoje, — priminė Z. Rudzikas. Akademikas pridūrė, kad daugelio Vakarų valstybių pavyzdžiu ir mūsų Respublikos Vyriausybė turėtų sukurti MA fondą fundamentaliems tyrimams, ypač humanitarinių ir socialinių mokslų projektams finansuoti konkurso būdu. Ne viskas turi remtis rinka. „Rinkos ekonomikai — taip, rinkos visuomenei — ne!" — pasakė Z. Rudzikas, pabrėždamas humanitarinių ir socialinių mokslų svarbą, formuojant pilietinę visuomenę, etikos ir moralės normų laikymąsi.

Savo programinėje kalboje naujasis MA prezidentas pabrėžė, kad MA turi dalyvauti, sudarant dvišales tarpvalstybines mokslinio bendradarbiavimo sutartis, užtikrinant jų vykdymą. Iki šiol didelė tokių sutarčių dalis buvo bendro pobūdžio, be konkrečių įsipareigojimų ir realių bendrų mokslinių tyrimų. Dera taip pat inicijuoti Lietuvos narystę tarptautinėse, ypač Europos organizacijose bei stambiuose projektuose, kaip Europos Mokslo fondas, Euroatomas, Europos kosmoso agentūra, valdomos termobranduolinės sintezės tarptautinis projektas ir kt., o taip pat organizuoti ir koordinuoti (derinti) tarpdalykinius kompleksinius mokslinius projektus. Tokiu būdu atsiras papildomi užsakymai Lietuvos mokslininkams bei pramonei. Reikėtų taip pat skatinti mokslo etašė pareigybių steigimą mūsų atstovybėse užsienyje, iš pradžių bent jau Briuselyje ir Vašingtone. Mat vis didėja tarptautinio mokslinio bendradarbiavimo reikšmė, vis svarbesnį vaidmenį vaidina lėšos, gaunamos vykdant tarptautinius projektus, todėl būtina didesnė ir profesionalesnė diplomatų pagalba mokslininkams.

Savo programinėse nuostatose, o taip pat pokalbyje su užsienio lietuvių dienraščio *Draugas* bendradarbiu, naujasis MA prezidentas Z. Rudzikas pabrėžė būtinumą globoti į užsienį išvykusius lietuvius mokslininkus. Prezidentas vertina mūsų išeivijos mokslininkų darbus, dalyvauja Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumuose. Jo iniciatyva Lietuvos MA užsienio nariu tapo Quebec (Kanada) universiteto profesorius E. Knystauskas. Dabar MA turi keliasdešimt užsienio narių, tarp jų — nemažai mūsų tautiečių. MA užsienio nariai turi teisę dalyvauti mokslinėje bei organizacinėje MA veikloje, gauti informaciją, MA leidiniuose skelbti savo mokslinius darbus bei informacijas.

Naujasis MA prezidentas pasiryžęs siekti geresnės mokslinio darbo kokybės. Pasak jo, MA turi būti pravestas mokslinio darbo kokybės ir efektyvumo vertinimo sistemos sukūrimas ir įgyvendinimas. Tuomet vertinimą atliktų ne Švietimo ir Mokslo ministerijos ar jos padalinių tarnautojai, bet dalykus gerai išmanantys patys mokslininkai. Dabar, kai mokslinei veiklai imasi vadovauti minėtos ministerijos valdininkai, tik kaišiojami pagaliai į mokslo režimo ratus. Antai, Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamento tarnautojai pradėjo teigti, esą mokslinius straipsnius, veikalus nedera rašyti nepopuliaria, pasaulyje nereikšminga lietuvių kalba, varžyti, į rėmus įstatyti mokslinių periodinių lietuviškų leidinių leidybą. Tiek pats MA naujasis prezidentas, tiek akademinė visuomenė nesutinka su tokiomis, lietuvių kalbą į užpečkį stumiančiomis užmačiomis. Priešingai — jie ragina puoselėti, branginti lietuvių kalbą.

Nukelta į 4 psl.

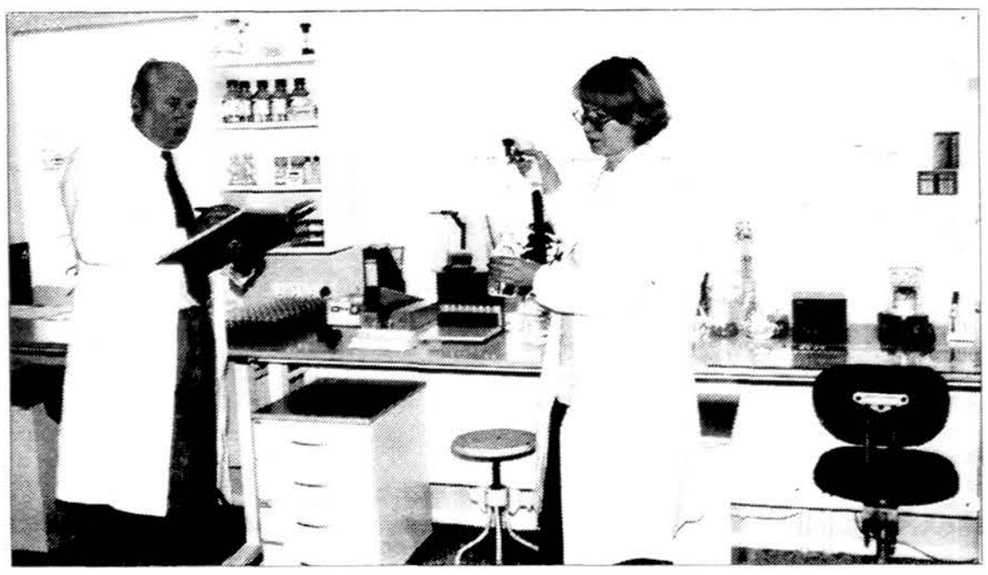

Lietuvos Mokslų akademijos narys V. A. Tamošiūnas laboratorijoje. Virginijos Valuckienės nuotr.

Šio šeštadienio priedo puslapiuose:

LMA išsirinko naują prezidentą. — 1 psl.

„Idioto mišios" senoje bažnyčioje. Lietuvos menų festivalis Normandijoje. — 2 psl.

Prisimenant A. Juodvalkį, E. Labutytę, S. Lozoraitį. — 2 psl.

D. Mileikienės kompaktinė plokštelė. Leidiniai. — 4 psl.

Kai idėja virsta tikrove

Stebuklai vyksta ne tik prieš Kalėdas, — kauniečiai turėjo progos tuo įsitikinti pirmąją rugpjūčio savaitę. Kauną pagyvino spalvingi plakatai, kviesdami į netradicinį renginį – premjerą ne sezono metu. Rugpjūčio 8 dieną Švento Jurgio bažnyčioje buvo vaidinama pasaulinio masto klasiko, rusų rašytojo Fiodoro Dostojevskio romano *Idiotas* sceninė versija „Idioto mišios". Tai pirma romano inscenizacija lietuvių kalba, kurią parengė gabus ir talentingas režisierius Rolandas Atkočiūnas.

Kauniečius ir miesto svečius pradžiugino ne vien premjera, bet ir žinia, kad gimė nauja viešoji įstaiga „Teatro projektai". Ji pradėjo savo gyvavimą svariu debiutu, žengė pirmą tvirtą ir sėkmingą žingsnį į triukšmingą XXI amžiaus gyvenimą. Jos įkūrėjas ir sumanytojas – gerai visiems pažįstamas, įžymus teatro ir kino aktorius, puikus deklamatorius Petras Venslovas.

Skaitytojų dėmesiui pateikiu viešosios įstaigos direktoriaus Petro Venslovo bei režisieriaus Rolando Atkočiūno pamąstymus apie bendrojo projekto kūrimą ir sėkmingą įgyvendinimą.

– Gerbiamas aktoriau, esate suvaidinęs brandžius, įsimintinus vaidmenis teatre – Vydūną, Čiurlionį. Esate parengęs ne vieną įspūdingą literatūrinę programą, deklamuojate Vytauto Mačernio, Oskaro Milašiaus, Jono Aisčio, Alfonso Nykos-Niliūno bei kitų autorių kūrybą. Kas paskatino imtis vadovo ir organizatoriaus vaidmens įkuriant viešąją įstaigą „Teatro projektai"?

Petras Venslovas: – Teatro aš nepalikau ir neatsisakiau, profesijos keisti nesiruošiu. Sumanymas įkurti „Teatro projektus" gimė ne staiga. Tą mintį ilgai puoselėjau, nešiojau savyje. Norėjau įkurti nevalstybinę instituciją. Mane baugina biurokratinės įstaigos su nustatytomis griežtomis darbo valandomis, su privalomais ir iš anksto suderintais planais. Patyrimo vadovauti turiu, devynerius metus buvau „Ainių" meno ansamblio vadovas. Su „Ainiais" parengėme daug įdomių programų ir apkeliavome nemažai pasaulio kraštų.

Pagrindinis akstinas įkurti „Teatro projektus" buvo begalinis noras įgyvendinti savo senąją svajonę – suvaidinti vieną stipriausių ir giliausių psichologinių bei filosofinių literatūrinių personažų – kunigaikštį Myškiną. Taip jau susiklostė, kad iki šiol nebuvau sutikęs režisieriaus, sumaniusio teatre pastatyti šį sudėtingą veikalą. Dievo dovana man buvo susitikimas su režisieriumi Rolandu Atkočiūnu. Mūsų abiejų troškimas pastatyti genialaus rusų klasiko veikalą mus suvienijo. Rūpėjo įgyvendinti šią idėją. Aktorius be režisieriaus – ne aktorius. Savo gyvenime esu sutikęs 3 talentingus režisierius. Tai Jonas Jurašas, Jonas Vaitkus, Eimuntas Nekrošius, o štai dabar – Rolandas Atkočiūnas. Juo režisierius stipresnis, tuo geriau aktoriui, teatrui ir žiūrovui. Aš dėkingas likimui, kad mano svajonė išsipildė.

— Kokių sunkumų patyrėte, įgyvendindami savo svajonę? Kas ištiesė pagalbos ranką ir padėjo sunkiu momentu?

P.V.: Man patinka išeivių dramaturgo Algirdo Landsbergio kūryba. Aš perskaičiau jo veikalą „Idioto pasaka" ir su režisieriumi buvome sumanę statyti šį veikalą. Autoriui esame dėkingi už suteiktą leidimą naudoti kūrinį. Tačiau, pasitarus su režisieriumi ir viską išanalizavus, teko atsisakyti šio sumanymo, nes iškilo daug pastatyminių problemų, taip pat ribojo ir finansinės galimybės. Labai gaila, tačiau finansinėje paraiškoje buvau prašęs vienokią sumą, o pavyko gauti, deja, trečdaliu mažiau. Esu nuoširdžiai dėkingas dramaturgui Algirdui Landsbergiui už leidimą statyti jo veikalą, tačiau nepavyko įgyvendinti pirmo sumanymo. Tada ir gimė mintis režisieriui Atkočiūnui parašyti scenarijų pagal F. Dostojevskio romaną. Finansinės galimybės buvo ribotos, tačiau suradau daug nuoširdžių draugų tarp verslininkų, atsirado tokių filantropų, kurie kartu su mumis jaudinosi, pergyveno ir nekantraudami laukė premjeros. Nuoširdžiai esu dėkingas visiems žmonėms, kurie mane suprato ir išgirdo mano pagalbos prašymą. Norėjosi įrodyti ir Kultūros ministerijai, ir kitiems valdininkams, kad galima tokį sunkų projektą įgyvendinti ir su minimaliomis išlaidomis. Tikimės būti suprasti ir tikimės, kad sulauksime pagalbos ir ateityje.

Aš norėjau, kad į „Teatro projektus" jungtųsi tokie žmonės, kuriems svarbi bendra idėja, kurie, realizuodami ją, vienas kitam padėtų, džiaugtųsi kūrybinės pergalės akimirka.

— Gerbiamas režisieriau, ar lengva širdimi ėmėtės šio projekto? Kaip sekėsi rašyti scenarijų pagal F. Dostojevskio romaną? Kas labiausiai jaudino?

Rolandas Atkočiūnas: Direktoriaus Petro Venslovo pasiūlymas mane sudomino, tiesiog „uždegė", kadangi F. Dostojevskio kūryba artima ir mano sielai. Darbą prie šio pastatymo pradėjau prieš pusantrų metų, tačiau, kaip matote, buvo įvairių kliūčių. Palyginimui galiu pasakyti, kad kitose teatro scenose per tą laiką pastačiau tris spektaklius. F. Dostojevskio romane šeši šimtai puslapių, kuriuos turėjau pritaikyti dviejų valandų trukmės vaidinimui scenoje. Rašiau ir vis iš naujo perrašinėjau scenarijų stengdamasis nenutolti nuo romano siužetinės linijos. Buvau pateikęs bent 10 variantų – liko vienas, ir scenarijaus teksto apimtis – tik 33 puslapiai.

Praėjo daug metų nuo romano parašymo ir žmonių mąstymas pasikeitė: kas anksčiau buvo drastiška ir modernu, dabar gali sukelti juoką. Tačiau amžinosios gėrio ir grožio vertybės išlieka. Tai savotiškas bandymas prikelti tas vertybes. Žmogaus puolimai, kritimai... Ar pateisinti Rogožino ir Nastasijos Filipovnos aistrą, kritimą ir kėlimąsi, Myškino, kaip žmogaus, iškrentančio iš šiuolaikinio pasaulio konteksto, buvimą? Ar įmanomas tokio vaikiškai naivaus, nekalto, būtent tokios kokybės žmogaus buvimas XXI amžiuje? Žmogaus sielos nuskaidrėjimas ir išsigelbėjimas ateina per kančią...

Veiksmas vyksta kelyje. Peterburgas. Karštis. Vasara. Pragaras... Išgryninau 14 stotelių simboliką – žmonės susitinka, atranda vienas kitą. Ieškojau erdvės, kurioje būtų vaidinamas spektaklis, rinkausi aktorius.

— Sakykite, kaip kilo mintis vaidinti bažnyčioje, o dar apleistoje, nuniokotoje žmonių ir laiko rankomis? Ar noras realizuoti pagrindinį Dostojevskio herojaus įkūnijimą–sukurti „žmogų – Kristų" (kaip autorius rašė juodraščiuose)?

P.V.: Vaidinti bažnyčioje buvo režisieriaus sumanymas. Vieta atitinka spektaklio idėją, gvildenančią kunigaikščio Myškino auką. Mano kunigaikštis Myškinas man labai brangus ir artimas. Kitiems aktoriams svajonė suvaidinti Hamletą, man visą gyvenimą buvo Myškiną. Jis tarsi ne šio pasaulio žmogus, gyvenantis ne pagal esamas ir priimtas normas, visų išjuokiamas tačiau neprarandantis sielos skaidrumo, einantis, siekiantis gėrio. Stipri Dostojevskio metafora – Myškinas eina į žmonių kančias, vargus, nelaimes, skleisdamas ir visiškai atsiduodamas Kristaus idėjai. Jis aristokratų giminės, kunigaikštis, tačiau liūdnai ištaręs, kad „paskutinis, tokių jau nebėra..." Tokių kunigaikščių jau nebėra. Myškinas su savo jausmais ir gyvenimo nuostatomis tarsi juokingas. Žmogus Idiotas niekam nereikalingas. Skausmingas ir artimas personažas kiekvienam jautriam žmogui. Kančia ir sielvartas. Kančia užgrūdina, nuspalvina sielą meile visam pasauliui. Jaučiu tą vaidmenį, galėčiau nardyti, gyventi jame, norėčiau turėti daugiau teksto, tačiau režisieriaus buvo kitoks sumanymas ir reikėjo atsisakyti monologų.

Esu dėkingas Kauno pranciškonų ordino vienuoliams už leidimą statyti spektaklį ir vaidinti jį Švento Jurgio bažnyčioje. 16 amžiaus vėlyvosios gotikos bažnyčia buvo mūsų spektaklio veikėja. Čia mus priglaudė mažieji broliai, pranciškonai. Vienuoliai mums suteikė patalpas – grimo, persirengimo kambarį, galėjome netrukdomai repetuoti po 12–14 valandų...

Dabar čia gyvena tik 8 vienuoliai ir visa kam trūksta lėšų. Labai gaila, tačiau ši graži bažnyčia neveikianti, apkalta, neremontuojama. Šiuo metu čia dar vyksta Pažaislio festivalio rengiami koncertai. Pati bažnyčios siela gyva, tačiau ją reikia prikelti. Žmogus, atėjęs ir pabuvęs čia, turi sukurti savo mišias, savo auką. Gaila, tačiau Lietuvoje daug apleistų bažnyčių, statomų ir nebaigiamų statyti – Šventosios, Mažeikių... Manau, kad reikia joms suteikti gyvybės, įžiebti ugnį, kad jos gyvuotų ir atliktų savo paskirtį. Mistiška erdvė, šventovė traukia. Gaila, kad ši erdvė laiko ir žmonių nuniokota, apgriauta. Ar ji prisikels? Tikiu ir noriu, kad taip atsitiktų...

– Gerbiamas režisieriau, savo pastatyme naudojate daug modernių ir jausmingai stiprių efektų? Jūs beldžiatės į žmogaus sielą ir vaizdu ir žodžiu.

R.A.: Tai ne verbalinis teatras — reikia daugiau naudoti vaizdines priemones, o ne žodinius monologus. Siekiau, kad viskas būtų dokumentiškai tikra, realu. Dostojevskis aprašinėjo Peterburgo namus, laiptines – viskas tikroviška. Bažnyčioje taip pat viskas tikra – kolonos, balkonai, langai, arkos, freskos...

Nastasija Filipovna (M. Žemelytė) ir Rogožinas (Vytautas Anužis). L. Brundzos nuotr.

Kunigaikštis Myškinas (P. Venslovas) ir Nastasija Filipovna (Margarita Žemelytė). L. Brundzos nuotr.

Kunigaikštis Myškinas — Petras Venslovas (kairėje) ir Ferdyščenko — Jevgenij Malkov. L. Brundzos nuotr.

Dostojevskis buvo sukrėstas Bazelyje pamatytu Hanso Holbeino paveikslu „Miręs Kristus" (1521 m.). Šis paveikslas tuomet sukėlė didelį rezonansą, Kristus buvo pavaizduotas ne nukryžiuotas, o kaip gulintis miręs paprastas žmogus. Jis nuimtas nuo kryžiaus, gulintis, pamėlęs sudaužytas, žaizduotas, lyg ir atstumiantis. Myškinas sirgo epilepsija. Prieš prasidedant priepuoliui, jis per keletą akimirkų išgyvendavo stiprius jausmus, per kuriuos apmąstydavo žmogaus egzistencijos prasmę. Vieną tokių akimirkų jam pasivaidena H. Holbeino „Kristus". Spektaklyje panaudojau šio paveikslo reprodukciją – Kristus tarsi plaukia per sienas ir staiga pašėlusiai pradeda suktis – tai laikino pamišimo scena... Viskas autentiška, tikra, reikalauja kitokios vaidybos, todėl nėra sudėtingų dekoracijų. Pasirinkom dėkingą erdvę – tarsi nuo vasaros karščių – į sakralinę bažnyčios vėsą.

– Spektaklį pradėjote repetuoti seniai. Keitėsi ir scenarijus ir vieta ir 3 kartus pasikeitė aktorių sąstatai. Kaip sekėsi suformuoti galutinį aktorių kolektyvą, su kuriuo atėjote į premjerą?

Petras Venslovas: Iš įvairių Lietuvos miestų pavyko suburti brandų ir talentingą kolektyvą. Spontaniški aktoriai, švytuoliai, grynuoliai. Jie neužsidaro savyje, o ieško, bando įgyvendina savo sumanymus. Jie taip pat degė viena bendra idėja. Susibūrė 18 žmonių trupė ir dirbo kaip vienas. Tikėjau jais visais. Žmonės ne valdiškai dirbo, o bendro projekto vedami. Niekas nežadėjo kompensacijų už prarastą laiką. Aš tikėjau, kad dar yra tokių žmonių ir tokio švytinčio idealizmo. Kai daroma iš idėjos ir padaroma. Mes visi kartu dirbom – apleistoje bažnyčioje valėm dulkes, šveitėm sienas, kolonas, balkoną, šlavėm šiukšles, tvarkėm. Rinkomės kartu, ėjome repetuoti, atsisakydami vasaros malonumų, atostogų, linksmybių. Vienas bičiulių, kompozitorius Antanas Jasenka, įsijungė į bendrą projektą, dar rašydamas muziką Oskaro Koršunovo spektakliui „Romeo ir Džuljeta". Atvažiuodavo ir, sėdėdamas repeticijose, kūrė mums. Buvo bendras tikslas, kuris sujungė, tada nesvarbu – priemonės pateisina. Mažiau abejonių – daugiau nuoširdumo. Galutinis sąstatas susiformavo prieš 1.5 mėnesio, tiksliau – liepos pradžioje.

Didelį darbą atliko dailininkas Rolandas Šimonis, kompozitorius Antanas Jasenka, dizaineris Simonas Slučka, grimuotojos — Ala Volkova, Agnė Macijauskaitė, šviesų dailininkas – Vladas Šerstobojevas. Vaidino Vilniaus, Klaipėdos, Kauno aktoriai: Nastasija Filipovna – Margarita Žemelytė, Rogožinas – Vytautas Anužis, Aglaja – Kristina Mauruševičiūtė, Ferdyščenko – Jevgenij Malkov, Gania – Sigitas Šidlauskas, Adelaida — Sandra Bernotaitė, Tockis – Vilhelmas Vaičekauskas.

– Kokie planai ateičiai? Kur ir kada galvojate vaidinti šį spektaklį, kokios jo gyvavimo perspektyvos?

P.V.: Pagrindinis mūsų tikslas dabar išsaugoti šį vaidinimą.

Spektaklis dar trapus ir jautrus, kaip kunigaikštis Myškinas sako, „reikia rūpintis saugoti", globoti... Tikiu žmonėmis – atsiras, kurie padės, globos, prisijungs prie spektaklio gyvavimo ir, manau, ne vienoje bažnyčioje Lietuvoje, o gal ne tik Lietuvoje, pavyks suvaidinti. Mūsų tikslas: prikelti geruosius žmogiškus jausmus, sustiprinti gėrio galią žemėje. Reikia atgaivinti tikėjimą žmonėse, sužadinti, kad valdžios žmonės pagaliau suprastų paprastus žmones. Reikia kalbėti apie pažeminus ir nuskriaustuosius. Reikia atrasti, pasak Dostojevskio „žmogų žmoguje".

Kurdamas „Teatro projektus", turėjau ir daugiau sumanymų. Norėčiau organizuoti teatro, kino festivalius, įvairias šventes... Tačiau apie tai gal dar nereikėtų garsiai kalbėti. Kviečiu burtis į „Teatro projektus" visus lietuvius, kur begyventų, ką bedarytų, ateikite su savo patarimais, su savo mintimis. Svarbu, kad vienytų bendra idėja ir meilė teatrui, gėriui, grožiui... Būsime dėkingi už moralinę paramą o taip pat lauksime ir materialinės pagalbos. Tikiu, kad mūsų visų bendromis jėgomis „Teatro projektai" gyvuos. Nuoširdžiai iš anksto dėkingas už pagalbą. Prašome rašyti elektroninio pašto adresu **teatroprojektai@omni.lt**

Linkime Jums sėkmės įgyvendinant savo projektus ir sumanymus. Sveikiname su sėkminga pradžia ir dėkojame už padovanotą teatrinį stebuklą.

Virginija Paplauskienė

Lietuvos menų festivalis Normandijoje

Formalaus įsijungimo į Europos Sąjungą išvakarėse, Lietuvos menai ir menininkai iki šiol plačiausiu frontu įžengs į Prancūziją – šįsyk ne pro Paryžiaus vartus, bet pro šiaurinius vartelius. Lietuva bus „garbės viešnia" š.m. lapkričio 21-30 d. Caen mieste, Normandijoje vyksiančiame XII Šiaurės meno ir literatūros festivalyje.

Nuolatiniai festivalio svečiai yra Danija, Islandija, Norvegija, Suomija ir Švedija. Dabar juos papildo ir „baltiškasis ciklas": 2002 Estija, 2003 Lietuva, o 2004 Latvija. Prasidėjęs, kaip autorių ir vertėjų kasmetinis susibūrimas, „Boreales" (šiaurės šalių) festivalis išsišakojo į dailę, muziką, teatrą, filmą ir video.

Prieš pat festivalio atidarymą, Caen mieste vyks paskaitų ciklas bibliotekininkams, mokytojams ir publikai „Kelionė į lietuvių literatūrą ir kultūrą". Žinovai, įskaitant porą svečių iš Lietuvos, aiškins, kaip geriausia žengti pirmuosius žingsnius į Lietuvos istoriją, kultūrą ir menus.

Literatūrai festivalyje atstovaus trys kviestiniai autoriai – Jonas Mekas, Sigitas Parulskis ir Marius Ivaškevičius, kurių knygos buvo neseniai išverstos į prancūzų kalbą.

Prancūzijoje ir visoje Europoje gerai žinomas režisierius Eimuntas Nekrošius pademonstruos pavyzdinę repeticiją. Iš Avinjono festivalių prancūzams pažįstamas „jauniklis" Oskaras Koršunovas su prancūzų aktoriais pastatys S. Parulskio pjesę anglišku pavadinimu „Solitude Together". Vyks Jono Meko ir Šarūno Barto filmų vakarai, režisieriams dalyvaujant. „Auros" šokio teatras atliks choreografės Birutės Lekutaitės šokį „Extremum Mobile." Bus ir Jurgio Maciūno darbų parodėlė.

Lietuviškoje festivalio programoje vyrauja postmodernistinis avangardas. O tai gerai. Prancūzai matys, kad ir tie egzotiškieji lietuviai sugeba žaisti postmodernistinius žaidimus – naujieji eurosąjungininkai moka kurti euromeną. Bet kas bus su tais prancūzais, kurie norės patirti specifiškai lietuviškąjį tos kultūros skonį ir aromatą? Juk euroavangardizmas yra pabrėžtinai atsijęs nuo „vietinių" ar „tautinių" savybių.

Dalinį atsakymą į šį klausimą išgirdome Lietuvoje, rugpjūčio mėn. įvykusiame, tarptautiniame šiuolaikinės literatūros forume „Šiaurės Vasara. Eurospąstai?", kuriame buvo bandoma užčiuopti „euroromano" savitumus.

„Nėra jokio euroromano. Egzistuoja nacionalinės literatūros, turinčios savo aromatą, ir tai – didžiulė vertybė," – taip profesorius Leonidas Donskis įvertino forumą. Pasak jo, forumo tema tebuvo bandymas provokuoti – „priversti literatūros pasaulio žmones apmąstyti dabartinės prozos padėtį Europos vienijimose kontekste". (*Lietuvos Rytas*, 03.08.26).

al

Eva Erika Labutytė

1938.04.15 – 2003.09.18

„Gerą kovą išlaikiau, pergalę laimėjau..."

Talentinga menininkė, ištikima lietuvininkė, nuostabi draugė, reto grožio ir stiprios dvasios moteris, mylinti mama ir žmona. Daugybė pačių gražiausių apibūdinimų veržiasi iš širdies, atsisveikinant su mūsų Eva. Gal tinkamiausias, visus juos aprėpiantis — harmoninga asmenybė. Po atkaklios kovos su sunkia liga, užbaigusi gražiausius savo darbus, Eva, kaip dera lietuvininkei, santūriai ir išmintingai sutiko Aukščiausiojo sprendimą.

Eva Labutytė gimė 1938 metų pavasarį Begėdžių kaime, Šilutės rajone. Baigusi Klaipėdos pedagoginę mokyklą, dirbo Kurmiuose ir Saugų vaikų namuose. Menininkės siela veržėsi pažinimo keliu: laukė studijos Vilniaus dailės institute, daugybė kūrybinių planų, darbas Vilniaus pedagoginėje mokykloje. 1974 m. tapusi Dailininkų sąjungos nare Eva Labutytė greitai garsėjo kaip talentinga ir produktyvi grafikė. Ji nuosekliai gilinosi į savo krašto ir visos Mažosios Lietuvos istorijos bei kultūros palikimą, apmąstė kiekvienos iškilios asmenybės vertę ir eilinio kaimo žmogaus likimą, visur ieškodama esminių dvasinių pradų. Taip gimė daugybė šiai temai skirtų grafikos darbų, knygų iliustracijų, sudarančių ištisus ciklus ir medžiagą gausioms parodoms. Švelnus ir šviesus liūdesys sklinda iš jos kūrinių, tarsi iš šio krašto dainų ir protestantiškų giesmių, minties gelmė pasiekia savo tikslą santūria forma ir ramiomis spalvomis. Jos valia, šimtmečių dvasia gyvena šiuolaikinio žmogaus apmąstymuose ir vaizduotėje. Mažosios Lietuvos enciklopedijoje bus parašyta: „Visa E. Labutytės kūryba – tarsi Mažosios Lietuvos, sen. Prūsijos, Klaipėdos krašto meninis metraštis, tautos kultūrinės atminties gaivinimas apibendrintais simboliais, savaip interpretuojant mitologinę praeities klodų viziją".

Eva Erika Labutytė.

Eva neieškojo prabangiausių parodų salių ir nesirūpino šlove. Jai daug svarbiau buvo kurti tiems, kam to labiausiai reikia, pirmiausia savo krašto žmonėms. Todėl iš visų savo apdovanojimų jai mieliausios buvo žemiečių premijos, o iš visų parodų – tos, kurios jaudino meno mylėtojus čia, Lietuvoje. Ji buvo misionierė, Mažosios Lietuvos dukra, kuri savo kūriniais ne tik pastatė paminklą savo tėviškei, bet ir skatino visą Lietuvą deramai priimti Prūsijos ir Mažosios Lietuvos auką, ja didžiuotis, išmintingai naudoti jos kultūros lobius.

Eva mokėjo būti vienu metu nuoširdi ir teisinga, santūri ir jautri, linksma ir paslaptinga. Ji buvo nepaprastai reikli sau, darbšti ir labai patikima. Lietuvininkų bendrija neteko aktyvios Seimelio narės, vienos Mažosios Lietuvos vėliavnešių.

Tebus šis atsisveikinimo žodis paguoda jos artimiesiems ir draugams. Tikroji paguoda siunčiama iš dangaus, todėl priimkime ją ir stiprinkimės šioje kelionėje, kurios tikslą mūsų Eva garbingai pasiekė.

Atsisveikinimas su velione įvyko rugsėjo 20 d., šeštadienį, Plikių evangelikų liuteronų bažnyčioje. Po pamaldų E. Labutytė palaidota Plikių kapinėse.

Lietuvininkų bendrija „Mažoji Lietuva"

Antanas Juodvalkis.

Toks buvo mano tėvas...

Žurnalistui, visuomenininkui Antanui Juodvalkiui, mirusiam 2003 m. rugsėjo 14 d., prisiminti.

Mano tėvai – kietakakčių žemaičių ir aukštaičių genčių ainiai. Jiedu skyrėsi vienas nuo kito, kaip baltasis raganosis skiriasi nuo juodojo – temperamentu, charakteriu ir įpročiais. Juos vienijo tik atkaklumas ir nenuolaidžiavimas.

Dar Lietuvoje pamėgęs statybą, – savo mamai statė naują namą, vėliau nusavintą komunistų, – Amerikoje tėvas pertvarkė aplūžusį namelį, kurį su mama nusipirko, kai man sukako vienuolika metų. Pats sukalė stalus, suolus, suolelius, apkalė durų staktas, išklojo virtuvėje linoleumą, sutvarkė elektrą, santechninius įrengimus, įstatė duris, kurias mama stiklo popieriumi nutrynė ir nulakavo, praplėtė angą iš svetainės į valgomąjį. Po to kone dešimtį metų kas vasarą statė po naują namą, prie kurių įrengimo padirbėdavo visa šeima, įskaitant ir mane. Aš užsidirbdavau smulkių, kaldama vinis, tušuodama jų skylutes, šluodama grindis. Skiedrų kvapas ir šiandien man primena tas karštas liepos, rugpjūčio dienas ir pasididžiavimo atliktu darbu jausmą. „Statykite kaip sau, nes, jei neparduosim, reikės kraustytis", – sakydavo jis, o aš to taip norėdavau, kad beveik skaudėdavo.

Išėjęs į pensiją, tėvas pradėjo rašyti straipsnius lietuvių spaudai, tuo metu daugiausia tautininkų savaitraščiui *Dirva*, vėliau tėvų marijonų leidžiamam dienraščiui, *Draugas*. Buvo tvirtų pažiūrų, jas reiškė ir spaudoje: pagarsėjo kaip objektyvus, savo nuomonę turintis, žurnalistas, nebijąs pasakyti ir nemalonią tiesą. Būdamas kelių organizacijų spaudos atstovas, jis, pradėjęs savo amžiaus devintąjį dešimtmetį, dar dažnai važinėdavo į susirinkimus. Po vieno ilgai užsitęsusio Lietuvių fondo tarybos posėdžio, vykusio Čikagoje, tėtis išėjo pro užpakalines duris, kurios užsidarė ir užsirakino. Kiti posėdžio dalyviai buvo išsiskirstę pro priekines duris. Iš kiemo pusės nebuvo išėjimo, pastatą supo aštuonių pėdų (beveik trijų metrų) metalinė tvora. Ką daryti? Aplink nė gyvos dvasios. Kai į savo netoli esantį garažą įvažiavo nepažįstamas vyras, Antanas jį pa„rašė kopėčių, kurias vyras padavė per tvorą. Tėtis, nors ir nesidžiaugė gera pusiausvyra, pastatė jas prie pašiūrės plokščiu stogu, užkopė, užtraukė jas, nuleido kitoj pusėj tvoros ir nulipo. Atsargiai. Tada padėkojo geradariui ir sėdo į savo automobilį, vildamasis, kad mama dar nepaskambino policijai.

Ryžtas ir ištvermė buvo savybės, bendros abiem *mano* tėvams, kurie daugeliu atžvilgių buvo panašūs, nors mama – tylenė, o tėvas karštakošis. Jis turėjo griežtas nuostatas ir įsitikinimus, kuriuos buvo pasiruošęs reikšti ir ginti. Buvo laikotarpis, kai būčiau aistringai tvirtinusi, jog šis žmogus buvo diktatorius, bet tas laiko tarpas baigėsi kartu su mano paauglyste. Temperamentu buvau panaši į jį, o kietasprandiškumą paveldėjau iš abiejų. Dvi valingos asmenybės – toks tėvas, tokia duktė, kaip du ožiai susirakindavo ragais, du stiprūs balsai kildavo taip, kad mama išeidavo iš kambario. Ginčus pralaimėdavau aš, dėl to, kad buvau jauna ir priklausoma nuo jo, tėvas visada tardavo paskutinį žodį:

– Kol gyveni mano namuose, privalai daryti, ką tau liepiu.

Kai išvažiavau studijuoti į universitetą (University of Chicago) ir pradėjau grįžti namo tik savaitgaliais, nusprendžiau, kad būdama visais atžvilgiais, išskyrus finansinį, nepriklausoma, turėjau teisę ginti savo pažiūras, ar jos būtų politinės (mano buvo šiek tiek kairesnės už jo konservatyviąsias), ar visuomeninės, liečiančios vaikų teises ir pareigas. Mes ginčydavomės garsiai ir karštai, nė kiek nepakeisdami vienas kito įsitikinimų, kol abu pavargdavom. Nelaimėdavo niekas. Valių kautynės tęsdavosi kiekvieną šeštadienį ir sekmadienį, kol išsikėliau į Carbondale tęsti magistrantūros studijas Pietų Illinojaus universitete (Southern Illinois University). Atstumas ir ilgas nesimatymas padarė stebuklą. Susitikę nebeturėdavom širdies ginčams.

Mano tėvai vadovavosi viltimi *sugrįžti* į laisvą Lietuvą ir, tos dienos laukdami, gyveno tarp bendraminčių ir su jais bendravo. Tą privilegiją jiems davė Jungtinės Amerikos Valstijos. Po aštuonerių metų jie paprašė Amerikos pilietybės, ištikimai gindami savo naują kraštą nuo niekinimo, ir niekad nepamiršo savo dėkingumo už jiems suteiktą prieglaudą.

Eglė Juodvalkė

Leidiniai

Puošni geravalės šeimos knyga

Kiekviena šeima ir jos giminė nusipelno biografijos. Tačiau teisė į ją tėra tik iliuzija. Išleidimui nepakanka noro. Reikia pastangų, nusimanančių talkos ir pakankamai pinigų.

Mūsų lietuviškoje šeimų išsipasakojimų literatūroje kasmet pasirodo vienas kitas pozityviai pakilus, dorovingas leidinys. Tarsi paminklas saviesiems ar net kelrodis tautai. Nesu šios rūšies biografinių albumų mėgėjas. Žinau, kad juos kur kas mieliau varto ir skaito su tąja šeima — dabar ir praeityje — glaudžiai susiję žmonės — giminės, draugai, kaimynai, pažįstami, šį bei tą apie jos reikšmę girdėję. Žodžiu, artimųjų ratas. Ir būsimi ainiai.

Būdamas vienas tokių gerų pažįstamų, gyvenančių toje pačioje Santa Monica, Calif. negaliu atsistebėti, kaip galėjo būti realizuotas šitoks svarus, ultra prabangus tomas, pavadintas *Gėrio šviesa*, skirtas „Lembertų šeimos pėdsakams" pasekti — su gausa istorinių faktų, pavardžių, fotografijų ...Gimtinė Eičiūnai, darbas ir studijos Kaune, teatras. Gan įdomus XX amžiaus trečio dešimtmečio ir vėliau Biržų miesto pavaizdavimas. Ten Pranas Lembertas dirbo notaru, veikė, pramogavo. 1944–ais su šeima traukėsi nuo bolševikų. Atsidūrė DP stovykloje. Gyveno Bostone. Galiausiai Santa Monikoje, CA, šalia verslo nekilnojamom nuosavybėm, įsijungė į lietuvių kultūrinę veiklą, šalpą tol, kol Likimas nepadėjo taško.

Šis leidinys dailumu kur kas prašoka ir turiniu pratęsia 1997 metais išleistą tolygaus pobūdžio *Iš praeities ir dabarties* knygą Pr. Lemberto mirties šimtmečiui paminėti. Ir aną, ir šį metraštį sudarė ir suredagavo biržietis filologas Valdemaras Michalauskas, Lemberto sūnaus Vitalio vaikystės draugas. Jis ir pakartoja visus ten jo rašytus spausdintus tekstus, itin užangažuojančią apybraižą „Biržų padangėje". Joje daug dėmesio skiriama čiuožimui, tenisui, saviveikliniam teatrui, apskritai įvairiai biržiečių veiklai, kurios svarbiuoju varikliu anuo metu ir buvo poetas Pranas Lembertas.

Kadangi Pranas yra šios knygos reikšmingumo atrama ir nuolat akcentuojamas kaip poetas, pravartu apibūdinti jo eiliavimo lygmenį, žinoma, nei kiek nenuvertinant jo žmogiško taurumo. Manau, gan teisingai rašė Alė Rūta įvade eilių rinktinei *Tau, sesute:*

Nukelta į 4 psl.

Jaukus šeimos pabendravimas. Iš kairės: a†a Prano Lemberto našlė Monika Lembertienė, sūnus Vitalis Lembertas ir jo žmona Danutė.

Pagerbtas Stasio Lozoraičio vyresniojo atminimas

Vytauto Didžiojo universitete, šalia Vaclovo Biržiškos skaityklos, surengta paroda, skirta S. Lozoraičiui, kuris neretai vadinamas „Lietuvos diplomatijos šefu". Tokį titulą jam pelnė diplomato profesinė veikla nelengvais Lietuvos valstybei prieškario ir vėlesniais okupacijos metais. Ilgametėje jo diplomatinėje karjeroje ypač svarbūs 1934 m. Tais metais jis tapo Užsienio reikalų ministru ir šias pareigas ėjo iki 1938 m. S. Lozoraitis stengėsi plėsti Lietuvos santykius su Vakarais ir Pabaltijo valstybėm, jis taip pat gynė Lietuvos teises santykiuose su nacionalsocialistine Vokietija, bandė rasti *modus vivendi* su Lenkija. Tačiau 1938 m., Lietuvai gavus Lenkijos ultimatumą, S. Lozoraitis paliko Užsienio reikalų ministro postą. 1940 m. Lietuvos užsienio reikalų ministro Juozo Urbšio buvo įgaliotas eiti užsienyje pasilikusios Lietuvos diplomatijos šefo pareigas, jei Lietuva būtų okupuota. Raudonajai armijai 1940 m. birželio 15 d. įsiveržus į Lietuvą, S. Lozoraičio iniciatyva visi Lietuvos pasiuntiniai įteikė vyriausybėms, prie kurių buvo akredituoti, protesto notas, kurios tapo teisiniu pagrindu, leidžiančiu nepripažinti Lietuvos okupacijos. Po karo, iki pat mirties 1983–aisiais m., gyvendamas Romoje, S. Lozoraitis atkakliai reprezentavo Lietuvos nepriklausomybės juridinį tęstinumą, įvairių kraštų spaudoje paskelbė straipsnių Lietuvos laisvės tema.

Lietuvos diplomatijos šefas, buvęs Užsienio reikalų ministras Stasys Lozoraitis, vyresnysis su V. Sidzikausku prie Pavergtų Europos kraštų asamblėjos plakato. Nuotr. Vytauto Maželio

VDU surengtoje parodoje šiuos ir daugelį kitų Lietuvai svarbių S. Lozoraičio darbų atspindi čia eksponuojami dokumentai, laiškai, leidiniai ir nuotraukos. Dalis parodos eksponatų gauta iš VDU rektorato rūmuose įsikūrusio S. ir S. Lozoraičių muziejaus, kuriam parodoje taip pat skirta nemažai dėmesio. Parodoje galima pamatyti fotografijas, įamžinusias šio muziejaus atidarymą 2000–aisiais metais, taip pat jose matomi ir garbūs čia apsilankę svečiai, tarp kurių būta Lietuvos Respublikos prezidento Valdo Adamkaus, Lietuvos Respublikos nepaprastojo ir įgaliotojo ambasadoriaus prie šv. Sosto ir Maltos ordinui Kazio Lozoraičio, Europos Sąjungos plėtros viršininko Giunter Ferhoigen ir kitų iškilių asmenybių.

Parodos surengimu paminint S. Lozoraičio vyresniojo 20–asias metines, verta prisiminti ir tai, jog jo sūnui, S. Lozoraičiui jaunesniajam, buvo suteiktas VDU garbės daktaro laipsnis. Toks universiteto institucijos dėmesys šioms asmenybėms atrodo dėsningas, atsižvelgiant į jame puoselėjamus lietuvybės idealus, kuriuos aiškiai išsako minėtos parodos motto tapę paties S. Lozoraičio vyresniojo žodžiai: „Lietuva, kuri praeityje galinga, dabartyje teisinga ir garbinga savo politikoje, ateityje turi būti laiminga, o padaryti ją laimingą galime ir turime tiktai mes patys".

Tomas Pabedinskas

Danutės Mileikienės kompaktinė plokštelė

Kiekviena nauja lietuviškos muzikos kompaktinė plokštelė yra įvykis lietuviškoje diskografijoje, tačiau, kai lietuvių vokalinės lyrikos aukso fondas išleidžiamas JAV ir skiriamas ne tik lietuviškajam, bet ir amerikietiškajam klausytojui – tai jau staigmena! Tokia yra nauja kompaktinė plokštelė „Danute Mileika ir Edmund Saulius Cibas: lietuvių kompozitorių dainos".

Ši kompaktinė plokštelė — tikra lietuviškos vokalinės miniatiūros retrospektyva: nuo Stasio Šimkaus iki jaunos kompozitorės Audronės Žigaitytės. Abiejų šių kompozitorių originalios dainos, parašytos liaudies žodžiais, tarsi įrėmina kitų kompozitorių kūrybą. Dainas jungia įvairių išgyvenimų turinys – nuo pirmosios meilės, svajonių, piršlybų iki netekties, atleidimo ir prisiminimų. Čia įrašytos gražiausios A. Kačanausko, B. Dvariono, K. Kavecko, V. Kairiūkščio dainos, populiarioji A. Raudonikio lyrika, išeivijos kompozitorių G. Gudauskienės, A. Stanke – Stankevičiaus, J. Govėdo kūriniai bei dramatiška A. Žigaitytės balad ė.

Padainuoti dainą profesionaliam vokalistui kartais yra sunkiau negu atlikti operos partiją, nes per kelias minutes reikia papasakoti istoriją ir dar įtikinti jos tikrumu klausytoją. Dainuodama jau klasika tapusias lietuvių autorių dainas, Danutė Mileikienė nuoširdžiai kalbasi su klausytoju. Meistriškai moduliuodama intonacijas, ji perteikia džiaugsmu trykštančią jaunystę („Na, tai kas"), išsiskyrimo ilgesį ir kančią („Švelnumas", „Aš viską užmiršau"), vylingai koketuoja („Pradalgiuos") ar panyra į prisiminimus („Susitikt tave norėčiau vėlei"), o atlikdama A. Žigaitytės baladę „Ulijana", pasiekia jaudinančio dramatizmo.

Danutei talkina pianistas Edmundas Saulius Cibas. Harvard universiteto auklėtinis, gydytojas dr. Cibas dirba Boston Brigham and Women's ligoninėje, vadovauja citologijos skyriui, yra Harvard universiteto profesorius, skaitantis paskaitas Japonijoje, Švedijoje, Lietuvoje. Ką tik pasirodė jo knyga *Cytology: Diagnostic Principles and Clinical Correlates*. Be chemijos ir medicinos mokslų Edmundas Saulius Cibas studijavo New England Conservatory of Music, yra grojęs solo su garsiuoju „Boston Pops" orkestru, diriguojant Arthur Fiedler. Daug koncertavo lietuvių bendruomenėse, o kartu su Danute Mileikiene įrašytoji lietuviškų dainų kompaktinė plokštelė tapo E. S. Cibo debiutu diskografijoje. E. S. Cibas dainininkės partneris, padedantis perteikti bendrą atlikimo koncepciją, subtiliai lydintis ir kartu reikšmingai papildantis.

Plokštelę įrašė Danutės vyras Richardas Mileika. Susidomėjęs garso įrašų galimybėmis, Richardas nuodugniai jas išstudijavo, įsisavino naujausias kompiuterines programas, sukomplektavo studiją (apie ją galima pasiskaityti tinklalapyje *www.lyraclassics.com*), kurioje įsirašinėja ir kiti atlikėjai — ne tik dainininkai, bet taip pat pianistai, smuikininkai.

Danutės Mileikienės–Mileikos ir Edmundo Cibo kompaktinę plokštelę galima įsigyti *www.cdbaby.com/danute* interneto parduotuvėje. Įdomu, kad atsirado lietuviškų dainų mėgėjų net Šveicarijoje.

Beje, būtina pažymėti, kad tokią vientisą lietuviškų klasikinių dainų plokštelę be Danutės Mileikienės tėra išleidęs tik Virgilijus Noreika. Plokštelės įdėklas — tai 20 puslapių knygelė, kurioje anglų ir lietuvių kalbomis trumpai aprašyti dainų autoriai ir atlikėjai bei atspausdinti dainų žodžiai su vertimu į anglų kalbą.

Dainininkės Danutės Mileikienės JAV lietuviams pristatinėti nereikia: ją pažįsta ir jos dainavimą pamėgo Bostono, Rochesterio, Hartfordo, Los Angeles, Čikagos ir daugelio kitų miestų bendruomenės. Apie operos „Boston Academy of Music" pastatytą G. Verdi operą „Kaukių balius" kritikas Richard Dyer dienraštyje *The Boston Globe* (2001 04 24) rašė: „Mezzosopranas Danutė Mileika dainuoja visuose registruose lygiai skambančiu balsu. (...) Dainininkės balsas stiprus, plataus diapazono, tvirtas ir spalvingas – toks, kokio reikalauja Ulricos vaidmuo." Kritikė Rita Aleknaitė–Bieliauskienė po Danutės rečitalio Vilniuje pažymėjo, kad „...koncertinės arijos atskleidė dainininkės balso grožį, įvairiapusišką emocijų raišką. Platus diapazonas, prasminga ir įtaigi vokalinė linija, artistiškumas jai sukuria visas prielaidas dainuoti ne tik operoje, bet ir koncertų salėse *Literatūra ir menas*, 2001 07 20).

Pirmieji Danutės – tada dar Grauslytės – koncertai JAV įvyko daugiau nei prieš dešimtmetį. Lietuvos muzikos akademijos Dainavimo katedros studentė vasaros atostogų metu atvykdavo į Kennebunkport, ME, pas savo dėdę prancūzkoną tėv. Bernardiną Grauslį. Nuo to laiko Danutė yra daug koncertavusi lietuviškoms bendruomenėms, parengusi ir dainavusi ne vieną operos partiją operos kompanijų kvietimu, koncertavusi Bostono ir kitų miestų klausytojams.

Sausio mėnesį Čikagos klausytojai girdėjo Danutę dainuojant M. Durufle „Requiem" su „Dainavos" choru, o liepos pradžioje Mileikų šeimoje sukrykštė dukrelė Abigail Julia. Laukta su meile, liūliuota įrašinėjamų lietuviškų dainų, mažoji Abigail yra lyg „mielas paveikslėlis su sidabro žvaigždele" apie kurį dainuoja jos mama.

Naujoji kompaktinė plokštelė su plačiais paaiškinimais, ne tik lietuvių, bet ir anglų kalba, yra tarsi lietuvybės pasiuntinys į pasaulio kultūrą.

Aušra Motuzienė
Lietuvos Muzikos akademijos docentė

Gulag, a history

Tik ką perskaičiau naują knygą apie tą baisų pragarą žemėje — sovietų imperijos „vainiką" — *Gulag*.

Tai sunki, liūdna ir slegianti knyga, kurioje rasime visą Gulago istoriją — nuo 1918 ligi 1991 metų. 83 metus ta blogio imperija, skelbdamasi „laisviausiu pasaulio kraštu", kankino ir žudė milijonus žmonių. O dabar kai kas — ypač buvę komunistai — jau norėtų visa tai sumenkinti ir pamiršti.

Vakarai daug metų žinojo apie tas baisias sovietų koncentracijos stovyklas, bet nesiėmė jokios akcijos prieš Maskvą. Tik kai kurios (privačios) organizacijos, kai kurios religinės bendruomenės ir vienas kitas intelektualas paminėdavo tas žiaurias kančių, vargo ir mirties stovyklas, lagerius, kalėjimus.

Šios knygos autorė tarp kitko iškelia du sunkiai atsakomus klausimus:

a. kodėl Hollywood ligi šiol — per 15 metų — nieko geresnio šia tema nepagamino;

b. kodėl dabartinė (demokratinė?) Rusijos valdžia ir apskritai šių dienų rusai nenori apie tai girdėti? Autorė tai patyrė, 2002 metais keliaudama po Rusiją.

Mes jau turime daug knygų, parašytų lietuvių kalba, kuriose vienaip ar kitaip aprašomi kalinių bei tremtinių likimai, vargai kalėjimuose, lageriuose, tremtyje. Šioje knygoje randami duomenys ir aprašymai 100 proc. sutinka su duomenimis, paskelbtais lietuviškai. Autorė visą laiką remiasi dokumentais, atsiminimais, aprašymais ir savo pokalbiais su buvusiais kaliniais bei tremtiniais.

Iš lietuvių autorė keliais atvejais cituoja Barbara Armonas, *Leave Your Tears in Moscow* (1961) ir Nijolę Sadūnaitę, *A Radiance in the Gulag* (1987). Daug kartų cituojama iš Solženycino *Gulag Archipelago* (3 tomai, 1973). Ir daug kitų atsiminimų bei aprašymų.

Perskaičius *Gulag, a History,* tikrai susidaro aiškesnis šios baisios sistemos vaizdas: nuo 1918 m. (Lenin) ligi 1991 m. (Jelcin).

Apie lietuvius šioje knygoje nėra jau taip daug, nes ligi 1940 ir 1944 metų lietuvių Gulage būdavę tik vienas kitas. Bet lietuviai minimi kaip vieningi ir gerai organizuoti. Ukrainiečiai ir lietuviai vadovavę kalinių sukilimams Vorkutoje ir kitur.

Tarp kitko, autorė labai retai rašo „Estonians, Latvians and Lithuanians", o daugiausia vartoja terminą „Balts". Ar tai gerai, sunku pasakyti, nes daugelis amerikiečių nežino, kas tie „Balts" („Baltai"). Taip pat keistoka, kad nei „Balts", nei Estonians", nei „Latvians", nei „Lithuanians" nėra įtraukti į rodyklę (Index, pp.661—677).

Labai gerai, kad autorė įdėjo žodynėlį, kuriame paaiškinami specialūs vergų stovyklų (ir kalėjimų) žodžiai ir posakiai (Glossary: p. 655—658).

Tarp kitko, pats žodis *Gulag = Glavnoe Upravlenie lagerei* = „Vyriausioji lagerių valdyba". Čia taip pat paaiškinta, ką reiškia sovietų slaptosios policijos pavadinimai: *Čeka, GPU, OGPU, NKVD, MVD/MGB, KGB (MVD).*

Labai svarbus yra p. 116—117 įdėtas žemėlapis, kuriame matyti svarbiausi lagerių punktai — per visą Sovietų Sąjungą. Knygoje rasime keliolika nuotraukų, kalinių piešinių bei jų poezijos.

Autorė taip pat kelia klausimą, kodėl po 1945 metų 85,000 nacių buvo iškeltos bylos, o komunistams — nieko. Kodėl gi toks skirtumas?

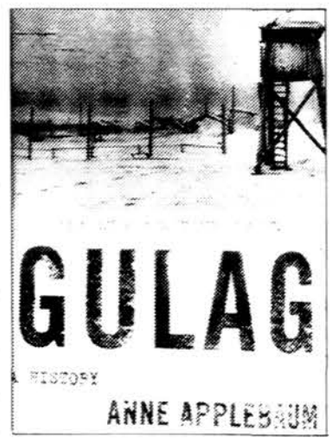

(Man asmeniškai teko sutikti du buvusius stribus, kurie laisvi, neteisti, nebausti vaikščioja po mano parapiją, ir ... gauna pensijas.)

Autorė galvoja, gal todėl, kadangi daugelyje buvusių okupuotų ir satelitų valstybių valdžia —vienaip ar kitaip — yra buvusių komunistų rankose. Pvz., Vengrijoje buvę komunistai baisiai rėkę prieš komunistų aukų muziejaus atidarymą...

Juk ir Lietuvoje dar vis nėra paminklo tautos kankinių (kalinių, tremtinių, partizanų..) atminimi. Teisybė, autorė mini, kad Vilniuje buvę KGB rūmai dabar esą KGB aukų muziejus.

Autorės apskaičiavimu, apie 28 milijonai žmonių perėję per Gulago pragarą. Keli milijonai mirę nuo bado, šalčio, sunkaus darbo ir sargų kulkų.

Tarp kitko, dabar jau visiškai aišku, kad ši vergų darbo sistema niekados nėra buvusi pelninga, o visą laiką ji nešė didelius nuostolius. Tik Leninas, Stalinas ir KP CK nenorėję to pripažinti. O dabar jų palikuonys norį viską užmiršti.

Anne Applebaum. *Gulag. A History,* Doubleday, 2003. 678 p. **Antanas Klimas**

Visos kartos gyvenimas romane

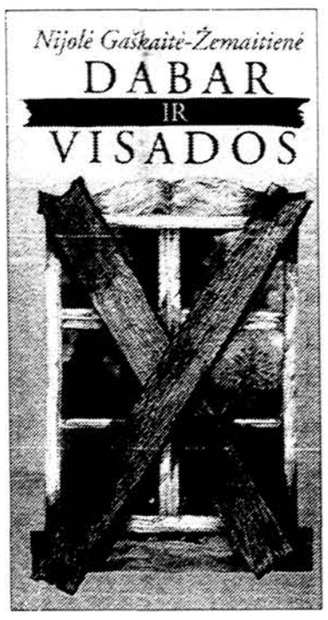

Nijolė Gaškaitė–Žemaitienė, *Dabar ir visados*. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras. Vilnius, 2001. 280 puslapių, kietais viršeliais. Kaina sutartinė.

Gerai, kad knygą pradėjau skaityti nuo galo, nuo galinio viršelio. Ten šviesiai tiesiai sakoma, kad ši knyga yra romanas. Tai nesitikėta ir stebėtina, žinant, kad knygą išleido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, pasižymėjęs rimtų, gerai dokumentuotų istorinių leidinių paruošimu.

Visus neaiškumus išsklaido Dalia Kuodytė knygos pabaigoje patalpintoje apžvalgoje „Artimo žmogaus netekus". Šiame skyrelyje skaitytojas daugiau sužino ir apie pačią knygos autorę. Ji gimė 1938 m. rugsėjo 27 d., mirė 2000 m. spalio 6 d. Tarp tų dviejų datų buvo jos vaikystė Pandėlyje, mokyklos pagrindinė organizacija ir laikraštėlio *Laisvės balsas* leidimas, 1957 m. Kauno politechnikos instituto pirmas kursas, 1958 m. — areštas už veiklą pogrindinėje organizacijoje, nuosprendis — septyneri nelaisvės metai, lageriai. 1965 m. grįžo į Lietuvą ir vėl studijavo. Po to buvo darbas įvairiose statybos organizacijose. Jau nepriklausomybę atgavus jos parašytos knygos: *Pasipriešinimo istorija, 1944-1953 m., Žuvusiųjų prezidentas, Užverstų šulinių vanduo,* sudarytas rinkinys *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save.* Paskutinis dešimtmetis atnešė ir įvertinimą — Nijolė Gaškaitė–Žemaitienė apdovanota DLK Gedimino IV laipsnio ordinu, dukart, Į laisvę fondo premija, Stasio Šalkauskio premija.

Dalios Kuodytės teigimu, *Dabar ir visados* romanas yra be galo asmeniškas, autobiografinis — ne tiek faktais, kiek apmąstymais, jausmais. „Pasakodama apie savo draugę, partizanų gailestingąją seselę Marytę Žiliūtę, Nijolė pavartodavo terminą 'žmogus sau'. Tai formulė, kuria apibūdinčiau Nijolę, jei reikėtų tą padaryti kuo trumpiau" (psl. 269). „Romanas *Dabar ir visados* — tarsi atsisveikinimas, paliekant dalelę savęs gal pačioje slapčiausioje sielos kertelėje saugotą. Kiekvienas skaitytojas skaitys jį skirtingai, supras ir interpretuos skirtingai — taip ir turi būti. Gal tik nereikėtų pamiršti, kad toje sielos dalelėje — visos kartos gyvenimas. Kartos, kuri taip ir liko kitokia, turbūt nesuprasta, savęs nerealizavusi, liūdna, o kartais besiblaškanti," analizuoja Dalia Kuodytė (psl. 277).

Vienoje anksčiau išspausdintoje apybraižoje romano autorė pripažįsta, kad Gulago tema nebepopuliari. „Visa tai buvo seniai, dvidešimtajame šimtmetyje, kurį mes baigiame pamiršti. Man irgi nesinori apie tai kalbėti, bet dėl kitų priežasčių. Kaip fanatiškas kolekcininkas aš saugau nuo pašalinių akių savo brangenybę. Saugau todėl, kad bijau, jog toje pilkų šešėlių ir begalinio laiko karalystėje kiti nepastebėjo to, kas padarė Gulagą svarbiausiu įvykiu mano gyvenime. Nors tai buvo tolimoje jaunystėje, bet, kaip minėjau, man rodosi, kad Gulagas kažkur visatos begalybėje egzistuoja ir toliau. Jo energetinis užtaisas tebeveikia mūsų dvasinį lauką... Todėl ir rašau apie tai" (psl. 268).

Pats romanas susideda iš trylikos skvrelių su tokiais pavadinimais: „Vaikystė", „Albina", „Sugrįžimas", „Dviese", „Tėvas", „Ignelis", „Drumzlės", „Perskilęs pasaulis", „Zigmas", „Sūnus", „Vaikystės pilis", „Praraja" ir „Viršukalnis".

Romualdas Kriaučiūnas

Puošni knyga...

Atkelta iš 3 psl.

„Jaunystėje, kad ir sėkmingai susiposmavo daina *Tau, sesute*, Pranas iš tikro daugiau reiškėsi kaip dainininkas ir aktorius, negu kaip poetas". Pridursiu: romantiška jausena skatino eiliuoti, nevengė sentimentalumo, nei padėvėtų simbolių, nei dažnai nevykusių rimų. Tačiau kai kurie proginiai ketureiliai buvo pakankamai skambūs kompozitorių melodijoms. 1967 metais per laidotuves B. Brazdžionis su poetu atsisveikino šitaip: „Greitai atsiliepiančios širdies dainius ir žmogus buvo Pranas Lembertas".

Jį traukė daug kas. Be dainavimo ir vaidybos, teniso ir čiuožimo, reiškėsi ir kaip vadovas, gabus organizatorius, naujų idėjų skiepytojas, vykdytojas, jaunimo draugas, skautas, šaulys. Na, ir geras notaras ir visuomenininkas, kuriam visada rūpėjo tautiečių gerovė, tobulėjimas, Lietuvos ateitis.

Prano gerųjų savybių įkvėpti, žmona Monika ir sūnus Vitalis savo gyvenimą nuvairavo ta pačia linkme. Visų pirma šventai puoselėjo vyro ir tėvo poeto atminimą. Užsimezgė įvairių kultūrinių darbų rėmimas. Lietuvoje buvo įsteigtas jo vardo jaunųjų poetų konkurso fondas. Kai kurie rašytojai finansiškai paremti galėjo išleisti knygas. Pas ponią Moniką jos Santa Monica jaukioje svetainėje periodiškai įvairiomis progomis vykdavo kultūrinės sueigos. Rašytojai, muzikai, dailininkai, mokslo žmonės, bičiuliai ir iš Lietuvos pastoviai atvykstantys giminaičiai bei draugai džiaugėsi šios šeimos vaišingumu.

Gėrio šviesos papildymas prasideda nauja dalimi, pavadinta „Rytdieną sutinkant". Spausdinami kelių giminaičių iš abiejų pusių nuoširdūs rašiniai, pažįstamų biržiečių, bičiulių iš Vilniaus ir iš čionykštės padangės įspūdžiai, laiškai, pasisakymai, užuojautos, net ir pažinimo labui — Lembertų / Lemberių (Prano) ir Pinkevičių (Monikos) giminių geneologijų lentelės.

Tekstai lengvai skaitomi, savaip šviesūs, pakilūs. Miela vartyti dėl daugelio iliustracijų. Deja, nuo knygos dalies „Laiko liepsna" skaudi netektis — mirė dar jauna Vitalio mylima žmona Dana Daukantaitė–Lembertienė — puslapius persmelkia liūdesys. Rašiniuose ir nuotraukose atsiskleidžia draugiškos, kultūringos Danutės, nuostabios motinos paveikslas. Jos užmiršti neįmanoma.

Prasmingai sukurtas knygos viršelis (dail. Marius Zavadskis), su keturiais medaliono pavidalo atvaizdais kampuose: Prano Lemberto ir žmonos Monikos (101), sūnaus Vitalio ir žmonos Danutės. Jų asmenybių dvasia juk ir dvelkia šioje knygoje.

Kruopščiai suredaguotas leidinys užbaigiamas epilogu lietuvių ir anglų kalbomis (vertė Vijolė Arbas) ir parankia pavardžių rodykle.

Pr. Visvydas

Naujas MA prezidentas

Atkelta iš 1 psl.

Jei moksliniai darbai, daktaratų disertacijos bus rašomos, pavyzdžiui, anglų kalba, be kita ko, dar labiau nukentės arba dings lietuviška mokslinė techninė terminologija, kuri dabar ir taip kenčia nuo svetimžodžių. Akademikas Z. Rudzikas savo programoje kaip tik pabrėžė reikalą organizuoti ir skatinti mokslo krypčių bei šakų terminijos kūrimą, istorijos tyrimus, archyvinės medžiagos kaupimą ir išsaugojimą. Argi neįdomu, kad pavyzdžiui senojo Vilniaus universiteto profesorius, žymusis astronomas M. Počobutas jau 1773 m. kūrė Mokslų akademijos Vilniuje projektą? Antra vertus, Z. Rudzikas dargi pabrėžė, kad dera globoti mokslinių žurnalų leidybą, užtikrinti aukštą jų mokslinę ir technologinę kokybę, gerinti jų finansavimą ir platinimą.

Be kita ko, akademikas Z. Rudzikas, išdėstydamas veiklos programą, sakė, kad didinant tyrimų efektyvumą, dera sužadinti (inicijuoti) šakinių mokslo draugijų asociacijos (susivienijimo) įkūrimą, sujungiant esančias ir skatinant naujų *mokslo* draugijų kūrimąsi tose mokslų kryptyse, kur jų iki šiol dar nebuvo. Taip pat dera koordinuoti mokslinių konferencijų, mokyklų ir pan. Lietuvoje organizavimą ir teikti rengėjams metodinę pagalbą.

Algimantas Antanas Naujokaitis